Po razstavah

Vzpenjača na grad : ideje – projekti – uresničitev

V Zgodovinskem arhivu Ljubljana smo ob prvi obletnici delovanja ljubljanske vzpenjače postavili razstavo, s katero želimo predstaviti več idej in zamisli o vzpenjači na grad, saj je od prve ideje do uresničitve preteklo kar 111 let. Razstavo, ki je postavljena v avli Zgodovinskega arhiva Ljubljana na Mestnem trgu 27, so pripravile arhivistke mag. Sonja Anžič, Barbara Pešak Mikec in Barbara Žabota. Na ogled bo do maja 2009.

Ljubljanski grad, ležeč na manjši vzpetini nad starim mestnim jedrom, so že konec 19. stoletja želeli vključiti v turistično ponudbo današnjega glavnega mesta. Takrat se je pojavila tudi ideja o dvigalu oziroma vzpenjači na grad, ki bi turistom olajšala vzpon. Ljubljana bi se tako pridružila avstroogrskim mestom, ki so vzpenjačo že imela (Zagreb 1890, Salzburg 1892, Gradec 1894 ...).

Med idejo in uresničitvijo se je pojavilo mnogo preprek. Prva je bila ta, da grad ni bil v lasti mesta, temveč države, ki je v njem desetletja vzdrževala kaznilnico. Po ljubljanskem potresu leta 1895 je bilo potrebno grad zaradi prevelikih poškodb izprazniti. Ljubljanski župan Ivan Hribar je v tem videl priložnost za mesto in leta 1897 na finančno ministrstvo naslovil prošnjo za brezplačen odstop gradu mestu. Že takrat je razmišljal o dvigalu oziroma vzpenjači na grad. Trdil je, da bi "nedvomno postala privlačna sila za tujce", še posebej, če bi bila dobro vidna z železniške postaje. Podjetje Lindheim & Cie. z Dunaja bi jo bilo pripravljeno zgraditi na lastne stroške. Na žalost je bila njegova prošnja zavrnjena.

Mestu je grad uspelo kupiti 16. maja 1905. Želeli so ga vključiti v turistično ponudbo. Obisk turistov v mestu se je namreč vztrajno povečeval. V letu 1905 so v ljubljanskih hotelih našteli 39.946 nočitev, dve leti kasneje 48.474 in leta 1908 že 51.866. Turistom so želeli poleg čudovitega razgleda na Karavanke, Kamniške in Julijske Alpe ter Ljubljansko barje na gradu ponuditi predvsem kulturne užitke. Tu naj bi svoje mesto našli slikarski in kiparski ateljeji, mestni arhiv in knjižnica ter umetnostna galerija in mestni muzej. Urediti so želeli tudi moderno kavarno.

Nikakor pa ne zadostuje, da se na grad opozarja po časnikih in potnih knjigah ali pa s plakati po železniških in parobrodnih postajah, temveč treba je tudi skrbeti za pripraven in lagoden pristop nanj. Tacega ljubljanski grad sedaj nima. Ako bi ga pa dobilo mesto v last, lahko bi napravilo električno dvigalo, kateero bi brez dvojbe postalo — zlasti ako bi se z železnica dobro videlo — privlačna sila za tujce.

Odlomek iz pisma župana Ivana Hribarja, v katerem omenja "dvigalo" na grad.
(Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 489)

Prečni in vzdolžni rez vzpenjače (slavnostnega stopnišča) na ljubljanski grad, po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika iz leta 1947. (Arhitekturni muzej Ljubljana)

Za gradnjo vzpenjače na grad so v letu 1905 pridobili načrte dunajskega podjetja Österreichische Siemens-Schuckert-Werke. Po njihovem predlogu naj bi se trasa vzpenjače na grad zgradila za mestno hišo. Turisti bi do spodnje postaje prišli skozi njen glavni vhod.

Gradnja vzpenjače je tudi tokrat ostala le pri ideji, čeprav je občinski svet gradnjo odobril in je župan Hribar imel skoraj zagotovljen tudi večletni državni finančni prispevek. Sama ideja je ostajala živa vse do konca njegovega županovanja. Vključevali so jo tudi v projekte oživljanja ljubljanskega gradu, saj so pri načrtovanju razsvetljave gradu razmišljali tudi o razsvetljavi vzpenjače. Njegov naslednik Ivan Tavčar je omenjene aktivnosti opustil.

Slavnostno stopnišče na grad, ki ga je v svojem načrtu imenoval kar vzpenjača, je leta 1947 načrtoval tudi Jože Plečnik. Stopnišče bi se na grajski hrib vzpenjalo za mestno hišo.

V zgodnjih šestdesetih letih je bilo v okviru Zavoda za ureditev stare Ljubljane narejenih več idejnih načrtov vzpenjače. Projektirala sta jih med drugimi tudi inženirja Brenčič in Kostnapfel. Zelo podroben je bil idejni projekt arhitekta Borisa Kobeta. Mestni svet Ljubljane je v zvezi z nameravano gradnjo vzpenjače v mesta Gradec, Salzburg in Innsbruck poslal celo delegacijo. Ta naj bi zbrala vse potrebne informacije o ekonomskih, arhitekturnih in urbanističnih vidikih že obstoječih vzpenjač v teh mestih. Na žalost so tudi tokrat ideje ostale le na papirju.

Vzpenjača na ljubljanski grad. (Zgodovinski arhiv Ljubljana, foto Tatjana Rodošek, 2007)

V začetku 21. stoletja se je ideja o vzpenjači s papirja vendarle preselila na realna tla. Po načrtih arhitektov Mihe Kerina, Majde Kregar in Eda Ravnikarja s sodelavci so jo od ideje do uresničitve pripeljali trije ljubljanski župani: Vika Potočnik, Danica Simšič in Zoran Janković. Za javnost so jo uradno odprli konec leta 2006.

Barbara Pešak Mikec
Barbara Žabota

”Dogodki iz študentskega gibanja 1968–1972 v Ljubljani” in druge razstave Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani

Univerza v Ljubljani se bliža dopolnitvi častitljivega devetega desetletja od svoje ustanovitve. Od začetka devetdesetih let praznuje dan spomina na svoje začetke na dan Prešernovega rojstva – 3. decembra. Tega dne, leta 1919 se je odvilo prvo predavanje na ljubljanski univerzi, s katerim se je začela njena redna študijska dejavnost. V tednu okoli 3. decembra se na Univerzi in njenih članicah zvrsti vrsta utečenih dogodkov, ob njih pa tudi vsako leto več kulturnih prireditev v izvedbi študentov. Slavnostim v Tednu Univerze se pridružuje tudi Zgodovinski arhiv in muzej ljubljanske Univerze s svojimi razstavami, ki so v zadnjih letih postale že tradicionalni in nepogrešljivi dogodek. V skromnih pogojih, saj strokovna služba uprave ljubljanske univerze nima svojega razstavnega prostora, vsako leto univerzitetni in širši javnosti predstavi utrinek iz univerzitetne dejavnosti, ki pomeni kamenček v mozaiku poznavanja ljubljanske visokošolske preteklosti.

V začetku decembra 2006 je bila v sejnih prostorih ljubljanske univerze odprta razstava "Dogodki iz študentskega gibanja 1968–1972 v Ljubljani. Namen razstave je bil mlajši univerzitetni in širši javnosti predstaviti dogodke izpred skoraj štiridesetih let, ki so s svojo izjemnostjo v takratni stvarnosti vznemirili javnost, gledano z današnjega vidika pa tudi že nakazovali prihajajočo gospodarsko in politično krizo v Jugoslaviji. Naslov "Dogodki..." omejuje vsebinski okvir razstave le na izbrane najbolj odmevne dogodke, v ozadju teh pa so se prepletale številne aktivnosti študentov na raznih področjih, ki jih razstava v prostorsko in tehnično omejenem obsegu ni mogla zajeti.

Študentje so bili po letu 1945 organizirani v enotni študentski organizaciji Zvezi študentov Jugoslavije. Študentsko gibanje v tem obdobju je bilo večinoma pasivno, v letih 1968–1972 pa se je prvič močno razmahnilo. V štiriletnem obdobju povečanih aktivnosti sta posebej izstopajoča junij 1968 in pomlad 1971.

Skupina študentov 6. junija 1968 za Bežigradom, na poti od Akademskega kolegija v Študentsko naselje, kjer je bilo napovedano protestno zborovanje (fototeka ZAMU, Bogomir Mihevc).

Leto 1968 je bilo leto socialnih in političnih nemirov v Evropi in svetu, ki so zajeli tudi Jugoslavijo, vendar, v nasprotju s študenti v Evropi, študentje pri nas niso zahtevali spremembe družbenega sistema, ampak so se zavzeli za obstoječi sistem in v okviru tega za odpravo socialnih razlik, privilegijev v družbi in izboljšanje materialnega položaja. Množičnim študentskim nemirom v Beogradu, ki so bili zatrti, so sledili dogodki v Ljubljani. Nanje beograjski dogodki niso imeli neposrednega vpliva, saj so ljubljanski študentje svojo manifestacijo pripravljali že prej. Konec maja 1968 jih je vznemirila vest o podražitvi študentskih domov in nameravanih izselitvah v poletnih mesecih. V preteklih letih so ob takih odločitvah negodovali, vendar so se vsako leto s situacijo sprijaznili. V razgretih razmerah leta 1968 pa so se aktivno zavzeli za ureditev finančnih razmer v Študentskem naselju, ob tem pa so izražali še druge zahteve in probleme. Kljub pripravljenosti vlade za reševanje študentskih zahtev želja po javnem nastopu ni zamrla. 6. junija 1968 je bilo v Dvorani Študentskega naselja organizirano množično zborovanje, na katerem so nastopili govorniki iz študentskih vrst, predstavnik vlade in prorektor Gruden kot predstavnik Univerze. Zborovanje je potekalo mirno, na njemu je bil sprejet program reševanja osnovnih vprašanj slovenske univerze.

V naslednjih dveh letih je bilo sprejetih nekaj vladnih ukrepov v smislu reševanja materialnega in socialnega položaja študentov. Sprejet je bil družbeni dogovor o štipendiranju in kreditiranju, oblast je zagotovila gradnjo novih študentskih domov. Pomembna pridobitev dogodkov leta 1968 je bila ustanovitev radia Študent, ki je imel v študentskem gibanju pomembno informativno in propagandno vlogo. Študentska dejavnost se je odvijala predvsem v študentskih forumih, kjer so razpravljali o aktualnih temah, zavzemali so se za reformo univerze in preoblikovali svojo organizacijo, ki se je poslej imenovala Skupnost študentov ljubljanskih visokošolskih zavodov.

Javno so študentje nastopali tudi ob mednarodnih političnih dogodkih. Avgusta 1968 so se zbrali na zborovanju v Študentskem naselju ob okupaciji ČSSR, spomladi 1970 so pripravili protestno zborovanje proti ameriškemu vdoru v Kambodžo, na katerem so opozarjali tudi na razmere v Vzhodni Evropi po avgustovskih dogodkih v Pragi ter na obstoj mnogih totalitarnih režimov v svetu. Shod je bil dobro pripravljen, po zborovanju so se udeleženci spontano odpravili proti mestu, kjer je prišlo do incidenta, v katerem so zagorele tri ameriške in ena sovjetska zastava. Po tem dogodku se je študentsko gibanje delilo v radikalnejše in zmerno krilo.

Spomladi 1971 je študentsko gibanje postalo množično in je doseglo svoj vrh. Aprila 1971 so se razmere zaostrile ob problemu prometa in hrupa na Aškerčevi cesti. Slabi pogoji dela fakultet ob njej so bili vzrok za demonstracije. 14. aprila se je pred poslopjem Filozofske fakultete zbrala množica študentov. Na organiziranem in dovoljenem zborovanju so spregovorili o kritičnem položaju ustanov ob Aškerčevi cesti.

Študentske demonstracije 14. aprila 1971 pred Filozofsko fakulteto. (fototeka ZAMU, Bogomir Mihevc)

Po uri pripravljenega programa je razgreta množica, ki se še ni hotela raziti, krenila proti mestu. Pred Dramo jih je zaustavila policija, s katero so se uspeli pogoditi za nadaljevanje pohoda do vhoda v Skupščino, kjer so prebrali svoje zahteve in se kljub temu, da jim predstavniki oblasti skorajšnje rešitve niso obljubili, mirno razšli. Kljub navideznemu neuspehu je bila akcija pomembna, ker se je z njo gibanje okrepilo in razširilo področje svoje dejavnosti na prizadevanja za izboljšanje družbenih razmer za vse. Po tem so se dogodki hitro odvijali in tudi policija je nastopala ostreje. Policijska akcija ob protestih ob obisku predsednika francoske vlade, zaplemba letaka, s katerim so udeležencem 30-letnice OF pred halo Tivoli pojasnjevali svoje videnje tega dogodka, kršenje univerzitetne eksteritorialnosti s posegom na Filozofski fakulteti, zaplemba letaka Tehnika za človeka ali tehnika proti človeku, ter drugi dogodki so privedli do zahteve po zasedbi Filozofske fakultete.

V času zasedbe od 26. maja do 2. junija študijski proces ni zamrl, potekali so tudi nekateri izpiti. Med zasedbo so uveljavljali nove oblike študijskega dela, ki so omogočale večji interes in aktivnosti študentov ter spremenjen odnos med profesorji in študenti. Študentje so prebivali, jedli in spali na fakulteti. Izdajali so glasilo SP – Interno glasilo svobodne ljubljanske univerze, katerega odgovorni uredniki in sodelavci so se menjavali, kar je prispevalo k njegovi pestrosti in raznolikosti. Ob koncu zasedbe so študentje izdali Manifest zasedene FF, v katerem je strnjen pregled dogodkov, njihova analiza in postavljene zahteve. Med njimi je na prvem mestu umik obtožb proti nekaterim študentom, zahteva po eksteritorialnosti in avtonomnosti univerze in zahteva za javno priznanje neodvisne politične vloge študentskega gibanja.

Novo študijsko leto je prineslo osip množičnega študentskega gibanja ter njegovo postopno razkrajanje v različne tokove ter aktivnosti usmerjene predvsem v študijsko problematiko in življenje na univerzi. V letu 1973 so bile vse organizacije, ki so združevale mlade združene v enotno Zvezo socialistične mladine, po fakultetah so ustanavljali osnovne organizacije zveze socialistične mladine, v okviru Univerze pa univerzitetno konferenco ZSMS.

Del razstavljenega fotografskega gradiva je delo mojstrov slovenske fotografije iz zbirk Muzeja novejše zgodovine Slovenije in fotodokumentacije Dela, precejšen delež pa predstavljajo fotografije amaterske roke tedanjega udeleženca dogodkov, dr. Bogomirja Mihevca. Tudi večina razstavljenih dokumentov prihaja iz njegove zbirke, ki jo je zaupal v hrambo Zgodovinskemu arhivu in muzeju Univerze v Ljubljani. V vitrinah je predstavljena izbrana literatura in objave virov o obravnavani tematiki ter študentski tisk. Ob razstavi je izšel tudi razstavni katalog, ki ga je, prav tako kot razstavo, oblikovala dipl. oblikovalka Željka Habl. Razstava je na ogled na hodniku pred Zbornično dvorano osrednjega univerzitetnega poslopja.

Decembra 2004 je gospod Zmago Tančič v Balkonski dvorani ljubljanske univerze iz svoje bogate zbirke starih razglednic pod naslovom "Stare razglednice Deželnega dvorca in Univerze v Ljubljani 1900–1950" na ogled postavil več kot sedemdeset razglednic stavbe, ki je bila zgrajena na prelomu stoletja kot Deželni dvorec, v letu 1919 pa je v svoje okrilje sprejela tedaj ustanovljeno ljubljansko univerzo. Poleg različnih pogledov na dvorec je razstava prikazala tudi širši kulturni prostor med Kongresnim trgom, Gosposko in Vegovo ulico v prvi polovici dvajsetega stoletja.

Razstava avtorja dr. Jožeta Ciperleta, postavljena v letu 2005 nosi naslov "*Gradove svetle zida si v oblake...* France Prešeren v ljubljanskih latinskih in višjih šolah 1813–1821" in predstavlja Franceta Prešerna kot študenta v Ljubljani, kjer je obiskoval gimnazijski pouk in dvoletna predavanja filozofskega študija na ljubljanskem liceju, ki je bil tedaj najvišji študij na domačih tleh. Avtor nas najprej seznani z predmarčno Ljubljano, v kateri je mladi Prešeren začel obiskovati zadnji razred osnovne šole, ki je omogočala prehod v višje študije. V nadaljevanju spoznamo avstrijski gimnazijski šolski sistem v prvih dveh desetletjih 19. stoletja in Franceta Prešerna kot gimnazijca na ljubljanski gimnaziji (1813–1819), njegov gimnazijski razred in gimnazijski učni uspeh. Po končanih gimnazijskih študijih je France Prešeren nadaljeval s filozofskim študijem

Iz razstave "Gradove svetle zida si v oblake... France Prešeren v ljubljanskih latinskih in višjih šolah 1813–1821" v Balkonski dvorani osrednjega univerzitetnega poslopja. (fototeka ZAMU)

na ljubljanskem liceju (1819–1821). Avtor je predstavil tudi študijski sistem, študijski proces in profesorski zbor filozofskih študijev. Na osnovi Prešernovih potrdil o opravljenih izpitih in osebnih izkazov slušateljev spoznamo študijske obveznosti in preverjanje znanja, pri katerih se je pesnik, ki je veljal za ubožnega študenta, redno izkazoval z odličnim uspehom.

Razstava je v decembru 2006 gostovala v Gorenjskem muzeju v Kranju, v februarju 2007 pa je bila, ob slovenskem kulturnem prazniku, v nemškem jeziku, postavljena v prostorih Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju. V letu 2006 je, v sodelovanju z občino Križevci, ob njenem občinskem prazniku Zgodovinski arhiv in muzej ljubljanske univerze gostoval z razstavo "Univerza v Ljubljani in njeni rektorji" (2001), njegov vodja, dr. Jože Ciperle pa je v spomin na prof. dr. Matija Slaviča, slovenskega biblicionista, narodnoobrambnega delavca, dekana Teološke fakultete v letih 1930/31 in 1937/38 in dvakratnega rektorja ljubljanske univerze (1932–1934 in 1939–1941) v prostorih župnišča postavil tudi stalno razstavo "Dr. Matija Slavič, rektor ljubljanske univerze".

Razstava "Dr. Matija Slavič, rektor ljubljanske univerze" v prostorih župnišča v Križevcih. (fototeka ZAMU)

Razstava "Univerza v Ljubljani in njeni rektorji", ki jo je pospremil tudi razstavni katalog, je še vedno na ogled na hodniku v drugem nadstropju osrednjega univerzitetnega prostora.

Tatjana Dekleva